

ТЕОРІЇ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Остана О.М., аспірант

*Державний ВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
Україна*

Людство з давніх часів брало участь у процесах міграції, тим самим не маючи жодного уявлення, що таке міграція, вони переміщувалися, переселялися з однієї території на іншу, з однієї країни в іншу, під впливом різних причин та обставин. І якщо на початкових етапах розвитку суспільства зміна місця проживання мала здебільшого природний характер, то на даний час це вже питання вибору.

Історичні особливості розвитку трудових міграційних потоків формувалися та висвітлювалися в теоріях міжнародної трудової міграції.

Міжнародний рух населення і, насамперед зовнішня трудова міграція, яка впродовж декількох століть справляє значний вплив на розвиток світогосподарських зв'язків, не міг не привернути посиленої уваги з боку представників економічної науки. Прагнучи виробити адекватну систему поглядів на таке явище, як трудова міграція, вони завпровадили в науковий обіг низку теоретичних концепцій, метою яких була спроба пояснити окремі причини, мотиви та наслідки міжнародної міграції людських ресурсів. Причому слід зауважити, що міграція стала об'єктом детального вивчення одразу багатьох наук: економіки, географії, економічної демографії, історії, соціології, політології та інших. Це, в свою чергу, породило численні наукові підходи до пізнання фундаментальних процесів цього феномену. Представники окремих наук, як правило, зосереджують свою увагу на різних аспектах міграційних процесів, використовуючи при цьому різноманітні джерела даних. Однак, як слушно зауважує О. Малиновська, підходи, що їх використовують учені, і висновки, до яких вони приходять, «не суперечать, а, скоріше, взаємодоповнюють одні одних, дають змогу отримати більш різнобічну картину» [7, с.50].

Одними із перших, хто почали вивчати міжнародну міграцію були представники класичної політекономії (А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Стюарт Мілль). Вагомий внесок у розвиток теорії міграції зробив А. Сміт, який був родоначальником класичного підходу до міжнародної міграції і виступав за безперешкодний міжнародний рух робочої сили для того, щоб ринкові сили мали можливість максимально сприяти економічному зростанню та скороченню бідності [4, с.88].

К. Маркс та Ф. Енгельс стверджували, що міграційна рухливість населення прямо залежить від рівня розвитку продуктивних сил суспільства і змінюється під впливом їх еволюції.

Неокласична економічна школа (Дж. Харрис, М. Тодаро, О. Старк, Р. Коген) пояснює міжнародну трудову міграцію нерівністю економічного розвитку країн, зокрема, різницею в рівнях оплати праці, що визначає рух робочої сили з країн з низьким рівнем оплати праці в країни з більш високою заробітною платою. Таким чином забезпечується саморегулююча функція світового ринку праці. Із економічним зростанням та посиленням еміграції в країнах виїзду поступово зменшується розрив в рівнях заробітної плати та скорочуються стимули для міграції [3].

Неокласична мікроекономічна теорія передбачає рух окремо взятого індивіда у процесі міграції на основі його особистісних підрахунків в системі «витрати-вигоди» від міграції. Прийняття рішення про здійснення міграції включає в себе два етапи, де на першому особа на підставі певної інформації формує своє уявлення про майбутню країну переміщення. А вже на другому етапі оцінює потенційні можливості на підставі підрахунку переваг та недоліків, які можуть її очікувати у процесі здійснення такої міграції. Ця теорія і на сьогоднішній час є основою прийняття рішень для більшості майбутніх мігрантів.

У межах неокласичного підходу одне з провідних місць посідає теорія людського капіталу, біля витоків якої стояв американський дослідник Л. Сжаастад. Останній висловив припущення, що особа чи домогосподарство мігрують із метою примноження власного

капіталу «людського капіталу», тобто заради здатності отримати більший дохід протягом усього наступного життя внаслідок переїзду в іншу країну. Таким чином, концептуальні положення згаданої теорії зводяться до того, що інвестиції людини в міграцію, а також інші види діяльності (навчання, охорону здоров'я тощо) здійснюються винятково на раціональній основі – заради отримання в майбутньому певної винагороди, у першу чергу, матеріальної [6, с.15].

Нова економічна теорія міграції (О. Старк, Е. Тейлор, П. Арнольд) заснована на мікроекономічному функціональному аналізі та виходить з того, що рішення про міграцію приймається не окремими індивідами, а колективно членами домогосподарств чи родин. При цьому за мету відправлення на роботу за кордон членів родини приймається не тільки максимізація очікуваного доходу, але й мінімізація ризиків, пов'язаних із недостатнім розвитком в своїй країні ринків праці, страхування, кредитування. Підіймаючись на макрорівень, представники цієї теорії підкреслюють зв'язок міжнародної трудової міграції з рівнем економічного розвитку: успішний економічний розвиток може виступати не стільки гальмом, скільки стимулом міжнародної трудової міграції, оскільки несе в собі додаткові стимули капіталовкладень в місцеву економіку. Відлунням цієї теорії є теорія сімейної міграції (Дж. Борджас, Дж. Минсер), яка вважає, що дорослі члени родини можуть порізно оцінювати дивіденди від міграції. Оптимальна стратегія сімейної пари залежить від ступеня кореляції переваг від міграції, які бачать чоловік та дружина. Ця теорія поєднує економічний, соціальний та психологічний підходи до пояснення міграції [2, с.737].

Англійським вченим Ернестом Равенштайном, який одним із перших почав досліджувати міграційні процеси, була розроблена теорія факторів «притягування-виштовхування». Провівши аналіз результатів перепису населення в Англії та Уельсі ним було сформульовано у 1889 р. «Закони міграції населення». У своєму дослідженні він пояснював міграцію населення дією чинників «притягування-виштовхування»: несприятливі умови на одній території (безробіття, надмірні податки, жорстке законодавство тощо) «виштовхують» людей із місця проживання, а сприятливі умови на інших територіях «притягують» їх. Всі чинники, які обумовлюють міграцію, вчений поділив на внутрішні (чинники виштовхування) та зовнішні (чинники притягування) [5, с.27].

Теорія сегментованого ринку праці (М. Пьює, А. Портес, Л. Бах) описує первинний та вторинний сектори через існування попиту на робочу силу між розвиненими країнами. Первинний ринок характеризується високою оплатою праці та стабільною роботою для національної робочої сили. Однак, відсутність постійного робочого місця та низька оплата праці на вторинному ринку призводить до формування потоку трудових мігрантів [11]. Представники теорії світових систем або світового господарства (С. Сассен, Е.М. Петрас) вважають імміграцію природним наслідком глобалізації. Згідно з теорією, міграція частіше за все виникає між колишніми колоніальними державами, а цим процесам сприяють культурні, історичні, мовні, адміністративні та інші зв'язки між країнами. Процес трудової міграції є наслідком розвитку світової транспортної мережі та засобів зв'язку, які полегшують міжнародних рух населення.

Ще однією теорією, яка розглядає міжнародну трудову міграцію на макрорівні, є теорія світового ринку праці. Вона стверджує, що глобальний ринок робочої сили, не маючи чітко визначених територіальних меж, формується і функціонує в результаті задоволення попиту і пропозиції на трудові ресурси в рамках всього світового господарства. Як слушно зауважує Дж. Борхас: «так само як національний ринок праці забезпечує робітників для фірм, світовий ринок праці розподіляє робочу силу між різними країнами» [1, с.9]. Теоретична концепція економіки світогосподарських зв'язків П. Ліндєрта підкреслює роль розвитку світогосподарських зв'язків та міжнародних економічних відносин, а також міжнародної економічної інтеграції і розподілу праці в сучасному світовому розвитку. У межах цього підходу розробляються різноманітні концепції використання трудових ресурсів не лише на внутрішньому, а й на зовнішньому ринках, світового об'єднання зусиль для задоволення потреб у робочій силі певних країн. Унаслідок міжнародного поділу праці та посилення

міжнародних економічних відносин повноцінний економічний розвиток світової системи неможливий без міжнародної трудової міграції. Отже, згідно з цим теоретичним підходом міжнародна трудова міграція є важливою категоріальною одиницею, яка має функцію регулятора міжнародних економічних відносин [9, с.167]. Досить важливою для розгляду є теорія міграційних мереж, представниками якої були Д. Мессі та А. Симмонс. Згідно з цією теорією в країнах в'їзду та виїзду формується «міграційна мережа», початок якої прокладають «мігранти першопроходці», полегшують процес міграції для наступних хвиль мігрантів. В результаті по досягненню певного критичного числа, соціальна міграційна структура автономно підтримує міграційний процес [3, с.164].

Цікаву для розгляду теорію висунув Д. Массей – «синтетичну» [8]. В основі його твердження лежав аналіз ідей таких теорій, як теорія неокласичної економіки, нової економічної теорії міграції, теорії світових систем, теорії соціального капіталу та ін. Сутність синтетичної теорії Массей показав, як природний наслідок процесів економічної, політичної і соціальної інтеграції суспільства. Згідно з синтетичною теорією міжнародна міграція є наслідком економічного розвитку. Спочатку учасники міграції виїжджаючи у розвинену країну зазвичай не мають наміру залишатися там назавжди, і тільки під впливом певним обставин (більш-менш хороших умов праці) їх мотиви можуть змінитися. Серед теоретичних підходів, що виникли у пострадянському просторі, заслуговує на увагу концепція трьох стадій міграційного процесу. Розробку даної теорії пов'язують з ім'ям російського науковця Л.Л. Рибаківського, який пропонує розглядати міграційні процеси не з точки зору територіальних сукупностей людей (як серію фактів вибуття та прибуття мігрантів), а так, як це виглядає для самих учасників переміщення. Завершений міграційний процес, згідно поглядів науковця складається з трьох основних стадій, що тісно пов'язані між собою:

- 1) вихідної (підготовчої) стадії, що представляє собою процес формування територіальної рухливості населення;
- 2) основної стадії, тобто безпосереднього акту переселення;
- 3) заключної стадії, що виступ як приживаність мігрантів на новому місці [10, с.26].

Рибаківський Л.Л. зазначає, що пройшовши всі три стадії свого розвитку міграційний процес можна називати завершеним. Дозволимо собі вважати таке твердження вченого не зовсім вірним, хоча б через те, що проживання мігранта в країні оселення може бути не останньою стадією його міграційного руху.

Прихильник теорії «процвітання» чи технологічного розвитку Дж. Саймон вважає зростання населення благом для розвитку як національному, так і на глобальному рівнях. Міграційний приріст несе в собі істотний позитивний заряд для економічного та демографічного розвитку країни-реципієнта. Цінність того, що виробляють, споживають та сплачують у вигляді податків іммігранти, а також тимчасові трудові мігранти, значно переважає вартість соціальних послуг, якими вони користуються.

Згідно з теорією «тяжіння – виштовхування» (Г. Джером, І. Лі, А. Левіс) міграція розглядається як функція відносної привабливості країн в'їзду і виїзду, а наявність перешкод, що виникають зі збільшенням відстані між цими країнами – в якості обмежень міграційних процесів.

Отже, вище перераховані теорії є унікальними, які не заперечують, а доповнюють одна одну, і тільки їх комплексний аналіз дає нам змогу більше зрозуміти суть такого процесу як міграція, особливості її розвитку в різні історичні моменти.

Використані джерела:

1. Borjas G. Friends or Strangers: The Impact of Immigrants on the U.S. Economy G / Borjas. – New York: Basic books, 1990. – 274 p.
2. Брич В.Я., Оливко О.А. Роль міграції робочої сили у формуванні світового ринку праці / В.Я. Брич, О.А. Оливко // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – 2010. – С.737–739.
3. Ивахнюк И.В. Международная трудовая миграция / И.В. Ивахнюк. – М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2005. – 286 с.

4. Ионцев В.А. Международная миграция населения: теория и история изучения / В.А. Ионцев. – М.: Диалог, МГУ, 1999. – 370 с.
5. Краузе О. Зовнішня трудова міграція населення України / О. Краузе // Галицький економічний вісник. – 2010. – №2(27). – С.26–34.
6. Кукурудза І.І., Ромащенко Т.І. Україна у світових процесах трудової міграції: монографія / І.І. Кукурудза, Т.І. Ромащенко. – Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. – 252 с.
7. Малиновська О.А. Україна, Європа, міграція: міграція населення України в умовах розширення ЄС / О.А. Малиновська. – К.: Бланк-Прес, 2004. – 171 с.
8. Массей Д. Синтетическая теория международной миграции / Д. Массей // Мир в зеркале международной миграции: Научная серия: международная миграция населения: Россия и современный мир / гл. ред. В.А. Ионцев. – М., 2002. – Вып. 10.
9. П'ятковська О.Р. Причини та чинники міжнародної трудової міграції в міграційних теоріях та їх моделях / О.Р. П'ятковська // Світове господарство і міжнародні економічні відносини. – 2010. – С.163–168.
10. Рыбаковский Л.Л. Миграция населения // Стадии миграционного процесса: Приложение к журналу «Миграция в России». – 2001. – Вып. 5. – 160 с.
11. Яковець О.В. Середня і вища освіта України і розвинутих країн Європи – спільне, від'ємне // Проблеми освіти: Наук.-метод. збірник / НМЦ ВО МОН України – К, 2005. – Вип. 46: Болонський процес в Україні. – Ч.2. – С.32–39.

МЕТОДИКА КОНТУРНОГО АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ТОВАРНИХ РИНКАХ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Павленко А.В., аспірант

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Україна

Ефективність соціально-економічного розвитку в Україні передбачає формування економічної системи, ядром якої є створення конкурентного механізму, що здатний забезпечити прискорення темпів розвитку виробництва, стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в державі. Тому надзвичайної актуальності набуває дослідження і діагностика формування та розвитку конкурентного середовища в умовах глобалізаційних перетворень в контексті обґрунтування методичних засад аналізу розвитку конкурентного середовища на товарних ринках.

Проблеми аналізу розвитку конкурентних відносин займають чільне місце у дослідженнях вітчизняних та закордонних науковців. В умовах існування значної кількості різноманітних наукових підходів особливого значення набуває виокремлення з існуючих теорій і концепцій найбільш адаптованих до потреб сучасної української економіки в умовах глобалізації.

В процесі розроблення Державної програми демонополізації економіки і розвитку конкуренції на товарних ринках [1] почали поступово вибудовуватися і методики аналізу конкурентного середовища. Перш ніж дати опис методики контурного аналізу, пояснимо термін контурний аналіз. Контурний аналіз – це термін, який використовується для дослідження конкурентного середовища і товарних ринків, тому він найбільш підходить в якості методу вивчення їх сучасного стану по наступним причинам:

- а) конкурентне середовище має обриси, визначувані географічними контурами;
- б) конкурентне середовище – це ієрархія контурів галузей, підгалузей, що входять до них підприємств, елементів ринкової і соціальної інфраструктури;
- в) конкурентне середовище в даний час в загальноприйнятих світових методиках вимірюється за допомогою своєрідних «контурних» показників (ступінь концентрації ринку – висока, помірна, низька; рівень розвитку конкурентного середовища – розвинена, не розвинена);